Les rajoles de l'aigüera del saló de Cal Conde (Cabrera de Mar)

ROSA ISABEL GARÍ I LLEIXÀ
GRUP D'HISTÒRIA DEL CASAL. MATARÓ

JOAN FRANCESC CLARIANA I ROIG
GRUP D'HISTÒRIA DEL CASAL. MATARÓ
CENTRE D'ESTUDIS D'ARQUEOLOGIA I HISTÒRIA DE MATARÓ

A la masia de Cal Conde, al segle XVIII, s'haurien produït un seguit de reformes d'embelliment. Veiem com el safareig del pati d'entrada es decora amb diversos plafons de rajoles, un d'ells està datat i l'any és coincident amb la llinda del nínxol del sortidor d'aigua. A l'interior també s'hi conserven dos plafons més de rajoles, figurats, l'un amb l'escut familiar i, l'altre, dedicat a Sant Francesc d'Assís. Però el detall més curiós és l'aigüera que es conserva formant part d'una gran fornícula feta a la paret nord del saló principal.

En aquest escrit presentem i estudiem el conjunt de rajoles que decoren aquest element arquitectònic. Un bon nombre són rajoles marineres, en blanc i verd, també hi ha un grup de rajoles policromes barroques que formen el sòcol de la línia que tindria contacte més proper amb l'aigua, tocant amb la pica i amb la columna de l'aixeta. La resta de rajoles, un bon nombre, són rajoles conegudes com dels oficis, la major part d'elles són de les «palmetes» i del «lliri» (per les fulles que apareixen als costats) i, unes poques, de la «margarida», totes elles del segle XVIII, exceptuant -ne una, de «l'atzavara», molt possiblement per una reparació o canvi d'una peça trencada o deteriorada, datada del segle XIX.

De ben segur, altres estances de la casa, com la cuina i la capella, també podrien haver estat decorades amb rajoles, llastimosament no creiem que s'hagin documentat abans de les darreres reformes.

L'aigüera del menjador, o saló principal, és d'una riquesa excepcional. Presenta a la zona baixa un total de vuitanta-sis rajoles decorades, sense comptar les rajoles marineres en blanc i verd que decoren la resta de la fornícula (cfr.: Batllori / Llubià 1974, 127, E; Telese *et alii*, 2012 , p. 104, amb data de 1634). D'aquestes, quarantasis rajoles, són de les que coneixem com dels oficis. Possiblement, aquest para-

Rajoles núms. 2, 3, 24 i 25.

Rajoles núms. 4, 5, 26 i 27.

ment s'hauria decorat en dues tongades, l'una, més antiga, que abastaria la zona de les rajoles de cornucòpia-palmeta (rajoles 33, 34, 55, 56 i de la 67 a la 86), situables cap a finals del XVII i fins a la primera meitat del XVIII (veure Batllori / Llubià 1974, p. 34, 178, D, i 161; dossier de V. de la Fuente 2017 del Museu d'Arenys de Mar) i les rajoles dels oficis, la major part de les conegudes com de «la margarida» (rajoles 10, 11, 12, 32, 35, 54 i 57), que es troben envoltant la zona anterior o de l'aixeta i que són datables cap a la primera meitat del segle XVIII (segons Telese *et alii* 2002). En la resta del pany, esporàdicament, veiem alguna rajola de «la margarida» (rajola 52), essent en la seva majoria de «la palmeta» i de «fulles de lliri» (veure Batllori / Llubià 1974, p. 41-49; Telese *et alii* 2002, p. 17). Així, hem comptabilitzat quinze rajoles de «la palmeta», vint-i-una de «fulles de lliri», set de «la margarida», tres no són classificables en cap dels grups L'única que possiblement dataria de principis del XIX seria de «l'atzavara», decorada amb un trabucaire (rajola 19). En les decoracions representades, veiem com deu serien genèricament d'oficis, quatre representarien músics i, quatre més, caçadors, tretze amb imatges d'animals o fauna, tretze més estarien dins el grup del costumari i una de cada representant una fruita i un vaixell. En el marge inferior, veiem rajoles de sanefa idèntiques a les dels plafons de Sant Antoni de Pàdua i de Sant Pau que es poden veure en el jardí de la casa (rajoles 46 a 50 i 61 a 65). Les decoracions de les rajoles dels oficis estaven inspirades en les imatges del costumari popular que apareixien en les vinyetes de les auques dels oficis, de la processó de Corpus, gravats al boix i altres representacions (Batllori / Llubià 1974: 186 i 187; Calvo / Mañà 1990: 27, 32, 33 i 36).

Catàleg:

A continuació exposem el catàleg de les diferents rajoles dels oficis,[1] indicant el grup o tipus, paral·lels i datacions proposades en les peces presents en l'obra de Telese *et alii* (2002):

Abreviatures:
M: margarida
LL: lliri
P: palmeta
n/c: no consta
RCAO : Telese *et alii* 2002
pms: primera meitat del segle
sms: segona meitat del segle

[1] El catàleg s'efectua seguint la numeració del croquis, les no incloses ho són pel fet de no tractar-se de rajoles dels oficis.

2.- (P) dansaire vers l'esquerra (RCAO: 167, 795, pms XVIII)

3.- (P) paraire (RCAO: 64, XVIII)

4.- (LL) filadora (RCAO: 408)

5.- (LL) tres peres (RCAO: 309, 1.778, girada de mirall, sms XVIII; 462)

6.- (LL) caçador amb fusell (RCAO: 100, 297, sms XVII, pròxim)

7.- (LL) músic amb cornamusa (RCAO: 121; 454, 455, girades de mirall, pms i sms XVII)

8.- (LL) esclau recolzat en una bota (RCAO: 155; 685, sms XVII)

Rajoles núms. 6, 7, 28 i 29.

9.- (LL) pelegrí (RCAO: 222, 1.177, girada de mirall, sms XVII)

10.- (M?) home dempeus (RCAO: 156, 696, 697, pms XVIII)

11.- (M) paó (RCAO: 275, 1.578 i 1.579, XVII – XVIII)

12.- llebre (RCAO: 253, 1.417, esquema semblant)

13.- (P) estellador (RCAO: 77, 139, pms XIX).

14.- (LL) caçador carregant el fusell (RCAO: 100, 299, pròxim, sms XVII)

15.- (P) músic amb violí (RCAO: 111, 372, girat de mirall, sms XVII; 112, 379, pms XVIII)

Rajoles núms. 8, 9, 30 i 31.

16.- (P) esmolet (RCAO: 73, 106, similar, pms XVIII)

17.- (P) home dempeus (RCAO: 159, 724, pms XVIII)

18.- (LL) Nereida (RCAO: 357, 2.122 i 2.123, XVII)

19.- (Atzavara) trabucaire (RCAO: 87, 220, fulles, pms XIX; 139, 571 i 572, pms XIX)

20.- (P) dona dempeus (RCAO: 205,

Rajoles núms. de 10 a 13, de 32 a 35 i de 54 a 57

1.081, girada de mirall, pms XVIII)

21.- (P) trompa (RCAO: 118, 429 i 430, pms XVIII)

24.- (P) home amb un sac, amb camisa blava (RCAO: 87, 216, pms XVIII)

25.- (P) dona amb ventall (RCAO: 204, 1.072, sms XVIII; comentari: 459)

26.- (LL) soldat marcant el pas amb banda d'Espanya(?)[2] en diagonal sobre l'uniforme (RCAO: 133, 530, sms XVII)

27.- (LL) home amb cistell (RCAO: 62, 14, XVII, girat de mirall)

28.- (LL) cérvol perseguit per un gos (RCAO: 238, 1.289, sms XVII; 239, 1.301, sms XVII; comentari: 460)

Rajoles núms. 14 i 36.

[2] Dubtem que realment pugui tractar-se de la bandera d'Espanya, en tant que aquesta no fou oficial fins l'any 1785, segons la Real Orden de 28 de maig d'aquell any.

Rajoles núms. 15, 16, 37 i 38.

Rajoles núms. 20, 21 42 i 43.

29.- (LL) ocellot (RCAO: 261, 1.453, sms XVII; comentari: 46)

30.- (LL) músic amb violí (RCAO: 311, 370, sms XVII)

31.- (P) cisteller (RCAO: 79, 150 pròxim, pms XVIII)

32.- (M?) ocell (RCAO: 267, 1511, pms XVIII, girat de mirall)

35.- (M) ocell amb cap girat (RCAO: 265, 1.489, pms XVIII)

36.- (P) home amb un sac, amb camisa groga (RCAO: 87, 216, pms XVIII; comentari: 455)

37.- (LL) home amb un pal (RCAO: 160, 734, girat de mirall, pms XVIII)

Rajoles núms. 17, 18 i 19 i 39, 40 i 41

Rajoles núms. 51 i 52.

Rajoles núms. 53 i 54.

Rajoles núms. 57 i 58.

Rajoles núms. 59 i 60.

38.- (LL) ocell vers l'esquerra (RCAO: 267, 1.511, plantilla pròxima)

39.- (LL) cérvol (RCAO: 239, 1.298, girada de mirall, sms XVII)

40.- (LL) assegut en una cadira (RCAO: 149, 631, girada de mirall, sms XVII)

41.- (P) pescador (RCAO: 107, 357, pms XVIII)

42.- (LL) ocell davant un pou (RCAO: 365, 2.193, girada de mirall, pms XVIII)

43.- (n/c) bergantí amb dues banderes: una blava i, l'altra, vermella amb creu blanca[3] (RCAO: 342, 2.21; 343, 2.030, XVIII i XIX)

51.- (P) home amb una copa (RCAO: 164, 762, pms XVIII)

52.- (M) ocell damunt un tronc (RCAO: 264, 1.488, pms XVIII)

53.- (P) personatge ajagut i d'esquena (RCAO: 141, 596, similar; 161, 742, girada de mirall, pms XVIII)

54.- (M) gos entre flors (RCAO: 247, 1.364, girada de mirall, sms XVII)

57.- (M) gos i ocell (RCAO: 244, 1.333, sense l'ocell, girada de mirall, sms XVII)

58.- (LL) caçador amb fusell en descans (RCAO: 100, 300, girada de mirall, sms XVII)

59.- (LL) conill (RCAO: 251, 1.402, girada de mirall, sms XVII)

60.- (LL) home assegut damunt una roca, rajola incompleta (RCAO: 149, 632, girada de mirall, sms XVII; 160, 728, sms XVIII)

Consideracions

El conjunt de rajoles contingut i la construcció en sí de l'aigüera de Cal Conde o

[3] Possiblement, en aquell moment representaria la bandera de la Generalitat (cfr.: Cirici 1977: 241, plat de la botifarra amb representació d'un vaixell, col. Roviralta). No seria fins a l'any 1845 quan, mitjançant una Real Orden de 30 de juliol del mateix any, la bandera de fons vermell i creu blanca, passà a designar oficialment la província marítima de Cartagena. Tanmateix es coneixen varis exemples de rajoles d'oficis amb vaixells amb bandera de creu blanca sobre fons vermell (Telese *et alii* 2002: 329, 1908 i 1915; 340, 2008; 343, 2030; 344, 2044).

A dalt, detall de l'aigüera. A baix, esquema amb numeració de les rajoles.

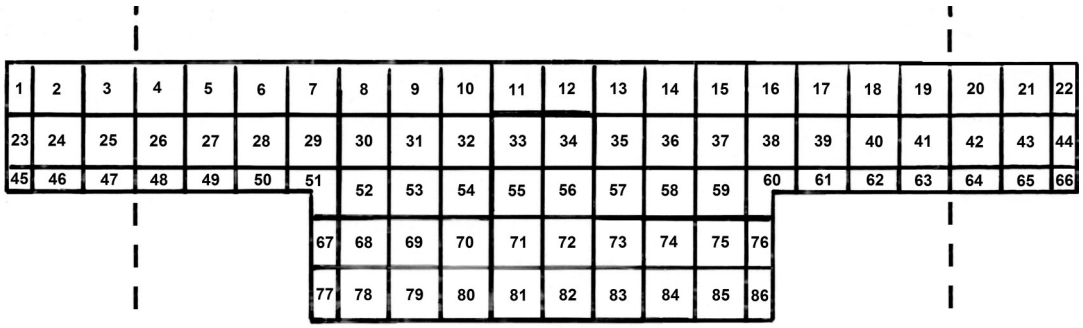

Vista de conjunt de la fornícula i l'aigüera.

can Dalmases[4] constitueix potser el millor exemple, en tota la comarca, d'aquest tipus d'element que, amb forma de fornícula, ornava el menjador o sala principal de la masia. Es una gran sort que aquest s'hagi conservat pràcticament intacte i fins ara havia romàs inèdit per als especialistes i els historiadors. La seva utilitat està molt clara, servia com a rentamans i per rentar estris i vaixella. La forma de fornícula amb varis prestatges tenia la seva raó de ser per a l'assecat i exposició dels elements de la vaixella. Eren usuals els revestiments de rajoles, sobretot l'àrea tocant amb la pica i l'aigua, per tal d'evitar la filtració d'humitats en la paret, així venien a fer una funció d'aïllant.

La nostra comarca, pel que fa al coneixe-

[4] Un altre nom que també rep aquesta masia és can Ros.

Can Ballot, Argentona (fotografia: Arxiu Fotogràfic del Centre Excursionista de Catalunya).

Can Saborit, Argentona (fotografia: Arxiu Fotogràfic del Centre Excursionista de Catalunya).

Can Martí de la Pujada, Argentona (fotografia: Arxiu Fotogràfic del Centre Excursionista de Catalunya).

Gravat al boix en el qual s'inspirà la rajola núm. 9 (fotografia: Batllori-Llubià)

Gravat al boix en el qual s'inspirà la rajola núm. 10 (foto: Batllori-Llubià)

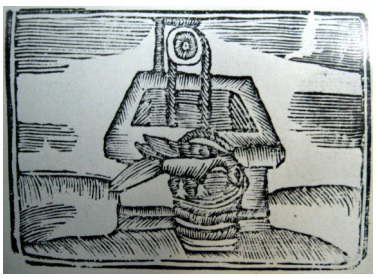

Gravat al boix en el qual s'inspirà la rajola núm. 42 (foto: Batllori-Llubià)

ment d'aquests tipus d'element, l'aigüera, podem dir que és privilegiada. Coneixem alguns exemples, sobretot del terme d'Argentona, a les masies de can Martí de la Pujada, can Ballot i can Saborit (segons les fotografies de l'Arxiu Fotogràfic del Centre Excursionista de Catalunya). També a Mataró, era un element corrent en algunes cases de cos (podem esmentar un exemple que fins l'any 1975 es va conservar a la casa núm. 19 del Carreró).

Serveixin aquestes línies per divulgar i posar en valor aquest element i el conjunt de rajoles catalanes que el decoren. És evident que presenta un interès artístic, arquitectònic i etnològic, a la vegada que ens parla d'un aspecte pràctic present en les cases i masies catalanes sobretot del segle XVIII.

Bibliografia

BATLLORI, A.; LLUBIÀ , Ll. (1974). *Ceràmica catalana decorada*. Barcelona.

CALVO, Ll.; MAÑÀ, J. [Coord. i ed.] (1990). *El món de Joan Amades*. Barcelona.

CANALDA, S. «Novetats i reflexions sobre els Passoles, una nissaga de ceramistes pintors del barroc català». *Materia*, 4, p. 147-160.

CIRICI, A. (1977). *Ceràmica catalana*. Barcelona.

CLARIANA, J.F. (2016). «Plafons de rajoles policromes en la decoració del safareig de Cal Conde a Cabrera de Mar». *XXXII Sessió d'Estudis Mataronins*, 2015. Mataró, p. 101-110.

— (2015). «Les imatges barroques de les rajoles de la masia de Cal Conde (Cabrera de Mar)». Blog: *Les muralles d'Ilturo*, 14 de gener de 2015.

FUENTE, V. de la (2019). «La colección de cerámica del Museu d'Arenys de Mar». *Actas XXI Congreso de la Asociación de Ceramología*. Barcelona, pp. 91-98.

— (2017). *La col·lecció de ceràmica del Museu d'Arenys de Mar*.. (https://arenysdemar.cat/ARXIUS/2018/CULTURA/MUSEU/Dossier_colA_lecciol__rajoles_Museu_d_Arenys.pdf)

TELESE, A.; SALOMÓ, M.; FARRÉS, F.; SÁNCHEZ, M. (2002). *Les rajoles catalanes d'arts i oficis. Catàleg general (1630 - 1850)*. Barcelona.

TELESE, A.; J. LLORENS, J.; U. VOIGT, U. (2012). *Ceràmica catalana datada com a punt de referència. Catàleg de la pisa (1533 - 1863).* Barcelona.